

УДК 373.3

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.12>

Тетяна ПОТАПЧУК

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76000

ORCID: 0000-0003-1680-6976

Олена БІДА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, Україна, 90201

ORCID: 0000-0002-0448-0852

Любов ГУНДЕР

доцент, заслужена артистка України, доцент кафедри музики Інституту музики і художнього мистецтва філософського факультету Пряшівського університету в Пряшеві, м. Пряшів, Словачька Республіка

ORCID: 0000-0002-2229-2724

Бібліографічний опис статті: Потапчук, Т., Біда, О., Гундер, Л. (2021). Аналіз сучасного досвіду застосування нетрадиційних підходів до процесу співацького розвитку молодших школярів. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 6, 73–81, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.12>

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОЦЕСУ СПІВАЦЬКОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті наведено аналіз сучасного досвіду застосування нетрадиційних підходів до процесу співацького розвитку молодших школярів.

Як відомо, творчість стимулює інтерес, який вище розглядався нами як провідна рушійна сила навчального процесу. Проблеми творчості учнів у різноманітних видах музичної діяльності, зокрема у співацькій, присвячене дослідження.

Головним під час розучування будь-якого твору, на думку дослідниці, є, звичайно, його зміст, характер, емоційний настрій. Діти долають будь-які складнощі тільки в тому разі, якщо вони глибоко проникли в художній образ твору. Ніколи не потрібно жаліти часу на пояснення змісту. Потрібно ще раз читати текст, вдумуватися в нього. Інколи треба і вірші прочитати, і казку розказати, показати репродукції картин, детально розповісти про епоху створення твору, про автора. Багато часу приділяється на заняттях Л. Щетиніної бесідам про мистецтво, про людські долі та характери, моральні проблеми.

Важливе в роботі автора над репертуаром те, що всі веселі, життєрадісні пісні діти не просто співають, а проживають їх, доповнюючи спів різноманітними рухами танцювального характеру відповідно до образу. Адже доведено, що музикальність розвивається через пластику. Звичайно, важко досягти синхронності колективних рухів, але краси руху, відтворення в ньому внутрішніх почуттів дітей вчитель обов'язково домагається. Це ж стосується і творів спокійного характеру. Учні пропонують найбільш адекватні рухи тулубом, головою, руками, імпровізують на образно-емоційну тему хорового твору, що вивчається.

Ключові слова: нетрадиційні підходи, процес співацького розвитку, молодші школярі.

Tetyana POTAPCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Theory and Methods Preschool and Special Education, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

ORCID: 0000-0003-1680-6976

Olena BIDA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Pl. Koshuta, 6, Beregovo, Zakarpattia region, Ukraine, 90201
ORCID: 0000-0002-0448-0852

Liubov GUNDER

Associate Professor, Honored Artist of Ukraine, Faculty of Philosophy, Institute of Music and Art, Department of Music, Presov University in Presov, Slovak Republic
ORCID: 0000-0002-2229-2724

To cite this article: Potapchuk, T., Bida, O., Gunder, L. (2021). Analiz suchasnoho dosvidu zastosuvannia netradytsiinykh pidkhodiv do protsesu spivatskoho rozvytku molodshykh shkoliariv [Analysis of current experience of application of non-traditional approaches to the process of singing development of junior schoolchildren]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 73–81, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.12>

ANALYSIS OF CURRENT EXPERIENCE OF APPLICATION OF NON-TRADITIONAL APPROACHES TO THE PROCESS OF SINGING DEVELOPMENT OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article presents an analysis of modern experience in the application of non-traditional approaches to the process of singing development of primary school children. As you know, creativity stimulates interest, which we considered above as the leading driving force of the educational process. Research is devoted to the problem of students' creativity in various types of musical activity, in particular in singing. According to the researcher, the main thing when learning any work is, of course, its content, character, emotional mood. Children overcome any difficulties only if they have penetrated deeply into the artistic image of the work. You should never waste time explaining the content, but read the text again, think about it. Sometimes it is necessary to read poems and tell a fairy tale, show reproductions of paintings, tell in detail about the era of creation of the work, about the author. A lot of time is spent on L. Shchetinina's classes talking about art, human destinies and characters, moral problems. Important in the author's work on the repertoire is that all the fun, cheerful songs children not just sing, but live them, complementing the singing with various movements of a dance nature in accordance with the image. After all, it has been proven that musicality develops through plastic. Of course, it is difficult to achieve the synchronicity of collective movements, but the beauty of movement, the reproduction of the inner feelings of children in it, the teacher is sure to achieve. The same applies to works of a calm nature. Students offer the most adequate movements of the torso, head, arms, improvise on the figurative-emotional theme of the choral work being studied.

Key words: non-traditional approaches, process of singing development, junior schoolchildren.

Вступ / Introduction. Постановка проблеми. Сьогодні засвідчує притаманність сучасним дітям таких особливостей, як висока загальна ерудованість, мультимедійна обізнаність. Це веде до втрати вчителем статусу «джерела знань», потребує від нього постійного пошуку та творчості, оскільки саме нетиповість і оригінальність здатна зробити його цікавим, актуальним для учнів. Педагогічна творчість стосується насамперед використання нестандартних форм роботи на уроці, зокрема на уроці музичного мистецтва.

Особливо це стосується початкової школи, адже діяльність молодшого школяра, за свідченням психології, демонструє творчу спрямованість. Діти цього віку досить часто знаходяться у ситуаціях рішення нетрадиційних завдань за допомогою нестандартних методів. Саме тому

нетрадиційність повинна поширитися на всі форми роботи уроку музичного мистецтва, особливо на таку, як вокально-хорова робота, що здійснюється переважно за відпрацьованими алгоритмами і має технічну мету: засвоїти музично-поетичний текст пісні. Актуальність проблеми полягає в необхідності пошуку нових засобів, форм і методів музичного виховання молодших школярів, які би сприяли активізації та підвищенню ефективності вокально-хорової роботи на уроках музичного мистецтва.

Аналіз основних наукових досліджень. Проблема вокально-хорового виховання молоді має глибоке історичне коріння. Достатньо звернутися до методичних напрацювань видатних вітчизняних хормейстерів XVII – початку XX ст.: Д. Бортнянського, М. Вербицького, М. Дилецького, Ф. Колесси, М. Леонтовича,

М. Лисенка, С. Людкевича, К. Стеценка тощо. Фундаментальні основи вітчизняної хорової педагогіки ХХ ст. збагатили А. Авдієвський, М. Гобдич, О. Кошиць, К. Пігров тощо. Урок музичного мистецтва тривалий час мав «обличчя» уроку співу, тому значного розвитку у вітчизняній музичній педагогіці набула галузь методики співацького виховання школярів. Окремі її аспекти відображено в дослідженнях Л. Гавриленко, Н. Гребенюк, О. Комісарової, О. Маруфенко, О. Раввінова, О. Ростовського, О. Стахевича, Л. Хлебнікової та інших. Поряд із традиційними, «класичними» підходами, значний науковий інтерес сьогодні викликають нетрадиційні підходи до організації шкільної вокально-хорової роботи (О. Гумінська, Т. Бешапошникова, В. Ємельянов, В. Кващук, Т. Кібалова, Д. Огородніков, І. Опанасець, Л. Чуриліна, С. Шкільник, А.В. Щиголєєва та інші). Яскравим прикладом використання нестандартних форм у процесі розвитку співацьких навичок молодших школярів є діяльність творчої групи вчителів музичного мистецтва загальноосвітніх шкіл Рівного під керівництвом кандидата педагогічних наук О.О. Гумінської. Водночас методичне оновлення зазначеної форми роботи в шкільній освіті сьогодні, на жаль, часто залишається лише теорією. Слабко дослідженою залишається проблема осмислення та розроблення критеріїв співацьких навичок молодших школярів.

Таким чином, недостатня розробленість окремих аспектів означеної проблеми в педагогічній та психологічній науці, її актуальність і практичні потреби сучасного етапу розвитку вітчизняної освіти зумовили вибір нами теми статті «Аналіз сучасного досвіду застосування нетрадиційних підходів до процесу співацького розвитку молодших школярів».

Мета та завдання / Aim and tasks. Мета статті – теоретично обґрунтувати процес співацького розвитку молодших школярів на уроках музичного мистецтва нестандартного типу.

Методологія дослідження / Research methodology. Відповідно до мети визначено таке завдання дослідження: обґрунтувати теоретичні засади нетрадиційних підходів співацького розвитку молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Протягом кількох століть була створена міцна класична основа з методики вокально-

хорового розвитку вихованців шкільного віку (Д. Бортнянський, В. Верховинець, М. Дилецький, М. Леонтович, М. Лисенко, К. Стеценко та ін.). Останні десятиріччя принесли досить цікаві практичні знахідки в цій галузі (Л. Веренікіна, Л. Гавриленко, В. Кващук, О. Маруфенко, О. Ростовський, В. Черкасов, Т. Шевкун). Деякі з оригінальних методичних підходів до цілісного музичного розвитку молодших школярів ми хочемо коротко проаналізувати.

Оригінальними педагогічними знахідками вокально-хорового виховання (О. Жорнова, О. Літвінова, Е. Печерська, Г. Шихова, Л. Щетініна) цієї групи школярів стали такі форми вокальної роботи, як «вокальна зарядка», «вокальна хвилинка», спеціалізовані вокальні вправи (для розвитку м'язів дихального апарату; вправи, що впливають на вироблення фонаційного дихання; беззвучні тренування артикуляційного апарату; вправи на розслаблення голосу), сольмізація та сольфеджування певних музичних вправ, творчі імпровізації, інсценізація, театралізація, пантоміма, драматизація пісні; застосовують наочні, ігрові методи, методи педагогічного показу, розповіді, бесіди, аналізу змісту й характеру твору, асоціацій.

Сучасні педагоги і методисти (Л. Алексєєва, В. Дьяченко, Г. Селевко, І. Таргоній, І. Тищенко, Л. Ціос) втілюють нестандартні підходи до уроків музичного мистецтва у вигляді різноманітних видів нетрадиційних уроків (урок-прогноз, урок-портрет, урок-інтерв'ю; уроки у формі змагань та ігор – урок-конкурс, урок-турнір тощо; уроки з використанням фантазії – урок-казка, урок-сюрприз); застосування педагогічних прийомів – асоціації, невербального емоційного відгуку, «пластичного інтонування»; методів і технологій – порівняння, метод образно-ігрового входження в музику, інтерактивних, ігрових, мультимедійних технологій.

«Кожній дитині від народження дані здібності до певного виду діяльності, котрі найяскравіше можуть розкритися лише під час творчих вправлянь», – стверджує автор статті «Розвиток творчої активності дітей на уроках музики» О. Лашина, вчитель музики Кременчуцької ЗОШ № 1. Оскільки властивістю розвинених на уроці музичного мистецтва вмій і навичок є перенесення їх на інші види діяльності, педагогу варто особливу увагу приділити дитячій творчості, котра сприяє розвитку

й формуванню мислення, уяви, винахідливості, розвитку творчих здібностей. Зацікавлення дітей до винаходу, власної інтерпретації музичного твору, варіанту інсценізації пісні, підбору до неї підголосків й варіантів наспіву, власного елементарного супроводу, вправи для розспівування є найпершим поштовхом до творчості.

Спрямовувати учнівську творчість на уроці музики можливо у різних напрямках: літературному (створення і підбір віршів про природу, музику; написання оповідань про любов українського народу до пісні; складання легенд, казок із музичними інструментами, музикантами, музикою у головній ролі), образотворчому (створити малюнок на сюжет музичного твору; виліпити із глини, пластиліну персонажів музичних казок, п'єс, пісень; створити фрагменти декорацій, ескізи костюмів для дійових осіб опер, балетів, мюзиклів), театрално-драматична (пластична імпровізація, елементи інсценізації пісні, музичного твору), музичному – інструментальні імпровізації (музикування на звучних предметах, звучними жестами та з застосуванням інструментальної партитури у процесі розучування – виконання пісні, слухання музики й інших видів музичної діяльності), ритмічні імпровізації («луна», «питання-відповідь», підбір слів до заданого ритмічного малюнку, ритмізація слів, словосполучень, ритмічні загадки, ритмічний канон, ритмічна гра, імпровізація на основі ритмічної вправи, створення ритмічного супроводу до вивчених пісень, танків, ігор). У вокальній творчості автор статті застосовує вокальні імпровізації, де основним завданням є створення мелодії на заданий текст (озвучування імен, запитання-відповідь), використання техніки «вільний спів» (говорити співаючи). Підсумовуючи, О. Лашина зазначає: «Розмовляючи з дітьми про музику, ми жодної миті не повинні забувати про своє основне завдання – зацікавити музикою, емоційно захопити, «заразити» їх своєю любов'ю до музики» (Лашина О. М., 2010, с. 28–29).

Як відомо, творчість стимулює інтерес, який вище розглядався нами як провідна рушійна сила навчального процесу. Проблемі творчості учнів у різноманітних видах музичної діяльності, зокрема у співацькій, присвячене дослідження О.С. Калюжної, учителя музичного мистецтва в с. Осьмиговичі Турійського

району Волинської області. Вона переконана, що на уроках музичного мистецтва є багато можливостей для творчого розвитку школярів, адже музика спонукає до творчої діяльності; розвиває творче мислення, активність, логіку, наполегливість у досягненні мети, працьовитість. Важливим чинником музично-творчої діяльності учнів є створення умов для активної участі у творчому процесі кожної дитини незалежно від її індивідуальних можливостей. Усі учні мають повною мірою відчути радість творення. Викладач працює над проблемою вдосконалення творчого розвитку школярів шляхом застосування інтерактивних форм і методів роботи на уроках музичного мистецтва. Вона постійно переконується: учні активно залучаються до творчого процесу лише після того, як отримують сильні враження від чогось. Варто їм почути, довідатися, побачити щось нове й цікаве, здивуватися, і вони одразу ж захоплюються новою ідеєю, бажанням творити, імпровізувати, наслідувати, вводити свої новації, зміни, доповнення; пишуться тим, що зробили.

Найелементарніший імпульс до творчості – зацікавлення винаходом власної інтерпретації музичного твору, підголосків і варіантів наспіву, власного варіанта інсценізації пісні, власної вправи для розспівування тощо (Калюжна О., 2010, с. 9). Наведені О.С. Калюжною та О. Лашиною творчі завдання ми ефективно використовували на уроках музичного мистецтва нетрадиційного типу, на так званих уроках творчості.

Дієву комплексну методику музично-співацького виховання видатного вокально-хорового педагога та методиста Д. Огороднова, створену близько півстоліття тому, сьогодні активно використовує у Воскресенській ЗОШ Іванівського р-ну Херсонської обл. вчитель О. Мовчан. Основна увага в цій методиці приділяється роботі над музичним слухом, проте розроблені автором методики комплекси вправ діють і на формування тембру голосу, зміцнення співацького дихання, на відчуття ритму, ладу, музичної форми. За спостереженнями автора у процесі розвитку навички змішаного голосоутворення розвиваються такі характеристики співацького голосу й вокальної мови, як «польотність», дзвінкість, сила, об'єм, звучність, виразність і чіткість артикуляції, спів «на опорі», чистота

інтонувannya. Весь цей комплекс музичних здібностей формується через активну роботу рук, а точніше – через пластику жестів. Як зазначає з цього приводу О. Мовчан, «руки – це наш другий артикуляційний апарат, другий «головний мозок», що передбачає використання їх як органу мови». Це підсумовується у твердженні, що співацький апарат варто вважати рухомим апаратом зі складною системою м'язів, із безліччю чутливих і рухливих нервів, котрі взаємопов'язані із зоровою сферою та стають керованими, естетичними, цілеспрямованими.

Розвиток метро-ритмічного відчуття здійснюється за допомогою художнього тактування, тобто рухів, що чітко й емоційно передають метричну пульсацію. Вони є більш хореографічними, ніж звичайні, й підсилюються виразним промовлянням слів-антонімів на сильну і слабку долю такту. Метод наочної алгоритмізації активно застосовується для формування співацьких навичок, де схему-алгоритм зображено на дошці у формі вокального етюду в певному розмірі й тональності зі вказівками на певний порядок вокально-рухових операцій. Окрім цього, здійснюється робота над систематизованими вправами з сольфеджіо в релятивному плані – запис диктантів, сольфеджування по нотах у зручній для виконання дітьми тональності з системою жестів, що позначають ступені ладу й використанням наочності. Так, вокальне виховання й розвиток хорових навичок відбувається паралельно з розвитком ладового і метро-ритмічного чуття, з наданням співу по нотах, розвитком і вдосконаленням рухових навичок, а також здатністю емоційно сприймати музику (Мовчан О.О., 2014, с. 37–38).

Одним із сучасних підходів, викликаних гострою проблемою відсутності рухової активності дітей у повсякденному житті, що має прямий вплив на їх самопочуття й здоров'я, є адаптація елементарної фізичної розминки у оригінальну, комплексну музичну форму – музичну фізкультхвилинку, яку досліджували й апробували у своїй практиці сучасні педагоги Харкова Т. Бєсшапошнікова, С. Школьник (Школьник С.Я., 2015, с. 12–15). Позбавлення молодших школярів активної рухової діяльності у процесі навчальної роботи є причиною неуважності, поганого самопочуття, млявості, призводить до гіподинамії та зниження імунного статусу організму. Саме використання фізкуль-

тхвилинки сприяє активному відпочинку й відновленню працездатності. Окрім цього, видатними педагогами доведено, що рухи є запорукою всебічного розвитку дитини, а, отже, й музичного. Молодшим же школярам цікаві ті фізкультхвилинки, що поєднують у собі рухи з віршами або пісенним чи музичним супроводом, котрі надають виконанню чіткості й ритмічності.

Слід не забувати, що фізкультхвилинки містять вправи профілактичної спрямованості, тому повинні бути доступними, виконуватися без напруження й активізувати великі групи м'язів. На тривалість організації такого виду вправи мають вплив вікові й індивідуальні особливості дітей. Музичний фізкультхвилинний комплекс містить 3–5 вправ, котрі повторюються 3–4 рази протягом дня з різними варіантами виконання. Цей комплекс варто оновлювати новими вправами кожні 2–3 тижні. Особливістю підбору музичних фізкультхвилин для молодших школярів є наявність легкого тексту, позитивного, жартівливого змісту; легкої для відтворення музики з нескладною мелодією й гармонією; ритм цих вправ підтримується акомпанементом із відповідним характером до тексту. Ідея співочих фізкультхвилин, які не лише знімають фізичну втому, але й сприяють співацькому розвитку дитини, творчо використана нами у нашій практичній роботі.

Ідеєю вирішення проблеми опанування музичним мистецтвом всіма дітьми, незалежно від їхніх індивідуальних чи вікових особливостей, через сучасну методику й систему загального співочого виховання дітей у школі бачить творчий педагог спеціалізованої школи № 117 міста Одеси О. Літвінова. Автор вбачає важливу роль вокального виховання не лише для емоційно-естетичного розвитку, а й для розумового. Слід пригадати, що виховання слуху й голосу є емоційною основою мислення, а розвиток музично-ладового та метро-ритмічного відчуття має безпосередній вплив на роботу нервової системи та регулює її процеси. Все це можливе через активні та дієві колективні форми роботи з музичного виховання – у хорі, оркестрі, ансамблях, участь у концертах. Вбачаючи недостатність однієї години в тиждень на співацький розвиток дитини, педагог пропонує приділяти увагу позакласним формам вокальної роботи. Назвемо їх: «вокальна

зарядка» (спів вокально-ладових вправ, спів пройдених на уроці вправ зі складовою назвою нот і тактуванням, розучування та виконання пісень, де всі етапи займають по дві хвилини), «вокальна хвилинка» (співоче тренування на основі простих і невеликих за діапазоном вправ, що відбувається з кожним класом окремо), а особливо заняття в хорі. О. Літвінова активно використовує методику музикування К. Орфа. Вважає доцільним урізноманітнювати процес хорової роботи ігровими методами («Луна», «Живі ноти» тощо), музично-ритмічними рухами та постановками літературно-музичних вистав на основі пісень, що активізує виконавство та зробить його різноманітнішим. У процесі навчання співу пропонує розрізняти за рівнем складності два види музичної діяльності учнів: музична діяльність, пов'язана зі слуханням музики і співом на слух; музична діяльність, де дитина самостійно й активно виконує музичне завдання, узгоджуючи його виконання з рухом і записом. «Імпровізація – ключ до серця дитини, адже імпровізувати можна в будь-якому виді діяльності дітей» (Літвінова О. К., 2012, с. 161–166).

Учитель музичного мистецтва Ровеньківської ЗОШ № 6 Луганської обл. Л. Щетиніна звернулася до проблеми духовно-морального розвитку учнів засобами музичного мистецтва, зокрема вокально-хорового. Вона розуміє моральність як поєднання трьох проявів: почуття, розуму, волі. Враховуючи великі виховні можливості хорового мистецтва у вихованні моральної сфери особистості, педагог-музикант повинен серйозно підійти до питання репертуару як основного засобу впливу, оволодіти вмінням захопити дітей-хористів образністю музичного твору. Головним під час розучування будь-якого твору, на думку дослідниці, є, звичайно, його зміст, характер, емоційний настрій. Діти долають будь-які складнощі тільки в тому разі, якщо вони глибоко проникли в художній образ твору. Ніколи не потрібно жаліти часу на пояснення змісту. Треба ще раз читати текст, вдумуватися в нього. Інколи треба і вірші прочитати, і казку розказати, показати репродукції картин, детально розповісти про епоху створення твору, про автора. Багато часу приділяється на заняттях Л. Щетиніної бесідам про мистецтво, про людські долі та характери, моральні проблеми.

Важливе в роботі автора над репертуаром те, що всі веселі, життєрадісні пісні діти не просто співають, а проживають їх, доповнюючи спів різноманітними рухами танцювального характеру відповідно до образу. Адже доведено, що музикальність розвивається через пластику. Звичайно, важко досягти синхронності колективних рухів, але краси руху, відтворення в ньому внутрішніх почуттів дітей вчитель обов'язково домагається. Це ж стосується і творів спокійного характеру. Учні пропонують найбільш адекватні рухи тулубом, головою, руками, імпровізують на образно-емоційну тему хорового твору, що вивчається. Вчитель-практик стверджує: «Необхідно, щоб діти співали красиву, виразну музику. Адже вона незамінна в естетичному вихованні учнів, бо саме така музика створює музичний імунітет проти будь-якої халтури, формує духовно-моральну сферу дітей» (Щетиніна Л., 2012, с. 12).

Е. Печерська стверджує, що «складність формування співацьких навичок у тому, що молодшим школярам важко проаналізувати навчальне завдання, побачити зв'язок між окремими навичками, що формуються в комплексі, перенести досягнені результати з вивченого завдання на нове. Ефективним засобом формування співацьких навичок є вокально-хорові вправи – багаторазово повторені спеціальні організовані вокальні дії. Під час розучування вправ слід додержуватися принципу єдності художнього й технічного, прагнути до емоційно-виразного забарвлення голосу. Для стимулювання позитивних емоцій доцільно розучувати вправи, що звучать у мажорному ладі» (Печерська Е.П., 2001, с. 21–22). Головною умовою результативності вокально-хорової роботи є її продуманість, доцільність. Педагогу важливо вдаватися до певних словесних пояснень, застосовуючи образні вирази, що побудовані на різних асоціаціях. Ефективним є метод педагогічного показу як зразка для правильного виконання, ігровий метод, метод творчої імпровізації учнів на заданий текст.

Методист музичного виховання О. Жорнова у своїй статті «Сходинки до співацької майстерності» пропонує для розвитку співацьких навичок використовувати цілу систему тренувальних вправ для формування вокальних навичок, до якої входять: загальні вправи для розвитку м'язів дихального апарату; вправи, що безпосередньо впливають на вироблення навички

фонаційного дихання; беззвучне тренування артикуляційного апарату; вправи на спрямоване розслаблення, де беззвучні вправи спрямовані на вироблення чіткої дикції через розвиток рухливості та сили мімічної мускулатури обличчя, м'язів, шиї, ротової порожнини, губів, язика, тобто вокально-артикуляційного апарату. Вправи цього розділу не призначені для одночасного виконання всіх разом, а лише декількох із них. Згодом, через кілька занять, вправу можна замінити іншою. А вправи для розслаблення спрямовані на звільнення від затислості голосу (Жорнова О., 2002, с. 4–8).

Цікаву методику виховання підростаючого покоління на матеріалі народних традицій, для якого найтипівішим дійством є інсценізація пісні або втілення її у певній музично-драматичній формі, рекомендує Г. Шихова. «Пісня – це дзеркало людини, душа народу. Хочеш зрозуміти стан людини – послухай її пісню», – зазначає автор у своїй статті. До цієї специфічної форми діяльності, яку сміливо можна використовувати на уроці в початковій школі, входять драматизація (драматичне варіювання музичного твору), пантоміма (використання пластичних рухів, жестів, міміки), інсценізація (сценічне виконання твору з елементами сценографії), театралізація (інтерпретація пісенного тексту або події з використанням акторської гри та комплексу театральних атрибутів). У процесі вивчення пісні, після усвідомлення дітьми її образно-емоційного змісту, можливо сміливо включатися у процес її інсценізації з обов'язковим використанням наочно-образних засобів (костюми чи елементи-символи, відповідні декорації й їх атрибути), елементами драматичної дії (відтворення певних характерних рис поведінки, характерної ходи, пластики, міміки персонажів). Інсценізація пісні обов'язково супроводжується руховою активністю дітей. Так, у навчальній програмі початкових класів певне місце займають двоголосні пісні-ігри, в яких гармонійно поєднуються слово й поезія з театралізованою дією. Існують різноманітні способи організації процесу інсценізації: на початковому етапі з участю вчителя у ролі виконавця й коментатора образного змісту твору; із залученням старших школярів, батьків, вчителів інших навчальних дисциплін (Шихова Г.І., 2016, с. 312–318).

Як відомо, у 70-х роках минулого століття постала певна проблема втрати інтересу учнів

до навчальної діяльності, яка була вирішена появою нетрадиційного типу уроку та його різновидів, а також певних нестандартних методів, підходів до організації навчального процесу у школі. Втілення у практику та експериментування з різновидами уроку нетрадиційного типу й видами діяльності під час нього проводили Л. Алексеева, Н. Волкова, В. Кондратова, І. Малафіїк, Л. Орлова, М. Поташник, І. Романова, Г. Селевко, Г. Соловйова.

З допомогою цих специфічних типів уроків автори різних класифікацій намагаються вдосконалити, налагодити й досягнути більших результатів в організації класно-урочної навчальної системи без докорінної зміни старого способу навчання та застосування історично нової, зміненої у всіх її відношеннях. Досить розширену й цікаву класифікацію уроків нетрадиційного типу, підсумовану Г. Селевком, наводить у своїй статті відомий педагог-методист В. Дьяченко. Ця підбірка уроків стосується не тільки певних видів загальноосвітніх дисциплін, а й доречно може бути адаптована до вимог навчальної програми уроку музичного мистецтва. Наведемо кілька прикладів уроків цього типу, що найбільш широко застосовуються та відповідають віковим й індивідуальним особливостям учнів молодших класів: уроки у формі змагань та ігор (урок-конкурс, урок-вікторина, урок-імпровізація, урок-імітація); уроки з використанням фантазії (урок-казка, урок-сюрприз, урок-подарунок від чарівника); уроки, що імітують культурні заходи (заочна екскурсія в минуле, подорож, літературна прогулянка, гостини); уроки у стилі позаурочної форми (КВК, «Що? Де? Коли?», ранок, спектакль, концерт, вечорниці, ярмарок) тощо (Дьяченко В.К., 2001, с. 73–76).

В умовах такого викладання музичного мистецтва у школі, коли переважає орієнтація на швидкий успіх, поверхове ставлення до творчих, духовних досягнень в цій галузі, серйозно постає проблема підбору дидактичних методів та прийомів викладання. Цікаві нетрадиційні підходи до викладання мистецтва у школі описані у статті Л. Алексеевої «Викладання мистецтва в школі: нетрадиційні форми й методи», не претендують на винятковість і обов'язковість застосування на всіх рівнях системи загальної освіти. Вони скоріше закликають до особливої, підвищеної уваги до формування духовного

світу людини, що росте, з надією в найближчому майбутньому все ж констатувати як результат – «життя в мистецтві» більшості сучасного молодого покоління. Серед них варто назвати такі, як урок-портрет, що показує учням етапи формування унікальної особистості, визнає найважливіші якості, що цьому сприяють, спрямовує до досконалості, естетичних ідеалів, працьовитості; урок-інтерв'ю або діалог з майстром мистецтва – зустріч із видатною людиною мистецтва (музикантом, художником, актором, танцюристом тощо), популярною у певному регіоні, місті, оскільки саме особливою якістю цих людей є художня захопленість і здатність надихати, просвітлювати; урок-прогноз (арт-прогноз) – на таких уроках відбувається обговорення майбутнього розвитку мистецтва.

Автор пропонує досить специфічні, «предметні» методи і прийоми, спрямовані на розвиток у дітей вміння внести елементи новизни, унікальності й оригінальності, серед яких доцільними для використання в молодшій школі є прийом асоціацій (на основі застосування літературних фрагментів або творів живопису, відеозаписів балетів тощо), котрий допомагає учням заглибитися у суть розуміння природи самого художнього образу, його появи, втілення в конкретному виді мистецтва з допомогою специфічних виражальних засобів; прийом «невербального емоційного відгуку» – вираження враження від твору певного виду мистецтва за допомогою виразових засобів будь-яких інших видів мистецтв задля поглиблення й коригування процесу сприймання, більш осмисленого розуміння особливостей змісту конкретного твору. Отже, їх використання сприяє розвитку прагнення до самоосвіти, учить змістовному спілкуванню з однолітками, а в підсумку – робить художньо-педагогічний процес захопливим (Алексеева Л., 2012, с. 16–18).

Прикладом сучасного оригінального підходу до розвитку музичних здібностей молодших школярів є й методика талановитого рівненського вчителя початкових класів ЗОШ І–ІІІ ст. № 28 Л. Цюс. У ній педагог підіймає питання про моделювання ефективного уроку зі впровадженням новітніх технологій та використанням інтерактивних методів навчання задля розвитку універсальних якостей творчої особистості. Використання нетрадиційних форм здійснюється для допомоги у розкритті потенціалу учня. У структурі проведенні уроку

відправною та найважливішою точкою його успіху є організаційний момент, що повинен створити атмосферу доброзичливості, довіри, забезпечити психологічне налаштування учнів на роботу. Поряд із традиційними типами уроків активно використовує й нетрадиційні їх види – урок-подорож, урок-концерт, урок-круглий стіл, урок-оркестр тощо. Так, у процесі уроку використовуються ще й ігрові методи роботи та елемент театралізації, різноманітні форми роботи учнів (індивідуальна робота, робота в парах, робота в групах та колективна робота), новітні педагогічні технології і прийоми («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Даю шанс», «Шість капелюшків»), продовжуючи їх застосування і в позакласній роботі (Цюс Л.Л., 2015, с. 16).

Розвиток самостійності, творчої ініціативи, потреби в самовдосконаленні, виявлення моральної позиції й відповідальності за процес навчання дитиною потребує введення у навчальний процес інноваційних технологій. Таку думку активно підтримує вчитель Криворізької ЗОШ № 92 І.В. Тищенко. Задля природного й доступного введення учнів у світ музичного сприйняття цей вчитель використовує методи і прийоми інтерактивного навчання, серед яких: метод образно-ігрового входження в музику (містить певні образно-ігрові ситуації, котрі потребують перевтілень, посилення фантазії, уяви) – інсценування, ігри-драматизації, імпровізації тощо, як каже доступніше автор, «навчаються «зіграти пісню», «уявити звук», «намалювати музику»; метод порівняння; задля натхненного включення дітей в образний зміст музичного твору використовує прийом «пластичного інтонування», що є природною й вільною формою вираження емоцій; інтенсивне збагачення зорових, слухових та особливо мовленнєво-слухових уявлень використанням пісні-інсценізації, півсні-драматизації. «Підштовхуючи їх на відкриття все нових і нових граней образу, я нібито пропоную якусь свою програму дитячим переживанням, викликаю до життя музичні інтонації, спроможні передати ці переживання», – стверджує І. Тищенко (Тищенко І. В., 2010, с. 20–21).

Висновки та перспективи подальших досліджень / conclusions and prospects for further research. Таким чином, проаналізувавши наукові праці й дослідження відомих педагогів та методистів в галузі методики музичного виховання, узагальнивши сучасний музично-

педагогічний досвід із певних аспектів теми нашого дослідження, можемо стверджувати: до оригінальних методичних підходів для музичного розвитку молодших школярів (Т. Бесшапошникова, О. Калюжна, О. Лашина, О. Мовчан, С. Школьник) належать імпровізації (вокальні, інструментальні, пластичні, ритмічні), творчі завдання – літературні (створення віршів про музику, оповідань, легенд), образотворчі (виліплення в глини, пластиліну героїв

музичних казок; створення фрагментів декорацій до опери, балету), театральні-драматичні (елементи інсценізації пісні, музичного твору), інструментальні (музикування на елементарних музичних інструментах, з допомогою звучних жестів); застосування методу наочної алгоритмізації для розвитку співацьких навичок, релятивної системи сольмізації, комплексної музичної форми у вигляді музичної фізкультхвилинки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Л. Викладання мистецтва в школі: нетрадиційні форми й методи. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 3. С. 16–18.
2. Дьяченко В.К. Диалоги об образовании. *Школьные технологии*. 2001. № 4. С. 65–82.
3. Жорнова О. Сходінки до співацької майстерності. *Мистецтво та освіта*. 2002. № 1. С. 4–8.
4. Калюжна О. Я зробив сам! Творчість на уроках музики – радість для дітей. *Мистецтво в школі*. 2010. № 3. С. 9–10.
5. Лашина О.М. Розвиток творчої активності дітей на уроках музики. *Мистецтво в школі*. 2010. № 12. С. 28–29.
6. Літвінова О.К. Система музичного виховання молодших школярів. *Мистецтво в школі*. Фаховий сервер № 2. 2012. № 6. С. 161–168.
7. Мовчан О.О. Музично-співацьке виховання дітей у загальноосвітній школі за системою Д. Огороднова. *Мистецтво в школі*. 2014. № 9. С. 36–39.
8. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах. Київ: «Либідь», 2001. 272 с.
9. Тищенко І.В. Розвиток емоційно-чуттєвої сфери учнів засобами інноваційних технологій. *Мистецтво в школі*. 2010. № 9. С. 20–23.
10. Ціос Л.Л. Архітектоніка сучасного уроку музичного мистецтва *Мистецтво в школі*. 2015. № 1. С. 16–19.
11. Шихова Г.І. Інсценізація пісні як засіб музичного виховання. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*: зб. наук. пр. Рівне: Волинські обереги, 2016. Вип. 2. С. 311–320.

REFERENCES:

1. Aleksieieva L. (2012). Vykladannia mystetstva v shkoli: netradytiini formy y metody [Teaching art at school: non-traditional forms and methods]. *Mystetstvo ta osvita*. № 3. S.16–18.
2. Diachenko V.K. (2001.). Dyalohy ob obrazovanyu [Dialogues about education]. *Shkolnye tekhnolohyy*. № 4. S. 65–82.
3. Zhornova O. (2002.). Skhodynyky do spivatskoi maisternosti [Steps to singing skills]. *Mystetstvo ta osvita*. № 1. S. 4–8.
4. Kaliuzhna O. (2010). Ya zrobyv sam! Tvorchist na urokakh muzyky – radist dlia ditei [I made it myself! Creativity in music lessons is a joy for children]. *Mystetstvo v shkoli*. № 3. S. 9–10.
5. Lashyna O.M. (2010). Rozvytok tvorchoi aktyvnosti ditei na urokakh muzyky [Development of children's creative activity in music lessons]. *Mystetstvo v shkoli*. № 12. S.28–29.
6. Litvinova O.K. (2012). Systema muzychnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [The system of music education of junior schoolchildren]. *Mystetstvo v shkoli*. Fakhovyi server № 2. № 6. S. 161–168.
7. Movchan O.O. (2014). Muzychno-spivatske vykhovannia ditei u zahalnoosvitnii shkoli za systemoiu D.Ohorodnova [Music and singing education of children in secondary school according to the system of D. Ogorodnov]. *Mystetstvo v shkoli*. № 9. S.36–39.
8. Pecherska E.P. (2001). Uroky muzyky v pochatkovykh klasakh [Music lessons in elementary school]. Kyiv : «Lybid», 272 s.
9. Tyshchenko I.V. (2010). Rozvytok emotsiino-chuttievoi sfery uchniv zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii [Development of emotional and sensory sphere of students by means of innovative technologies]. *Mystetstvo v shkoli*. № 9. S. 20–23.
10. Tsios L.L. (2015). Arkhitektonika suchasnoho uroku muzychnoho mystetstva [Architectonics of a modern music art lesson Art at school]. *Mystetstvo v shkoli*. № 1. S. 16–19.
11. Shykhova H.I. (2016). Instsenizatsiia pisni yak zasib muzychnoho vykhovannia [Staging a song as a means of musical education]. *Mystetska osvita ta rozvytok tvorchoi osobystosti*: zb. nauk. pr. Rivne : Volynski oberehy, Vyp. 2. S. 311–320.